

KIELIOPPIA RUNOUS KAIKKI

Liisa Enwald *Kaiken liikkeessä lepo. Monihahmotteisuus Mirikka Rekolan runoudessa.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 659. SKS, Helsinki 1997. 265 s. ISBN 951-717-968-5.

Liisa Enwald kulkee Mirikka Rekolan runoutta käsittelevässä väitöskirjassaan kielitieteen ja kirjallisuudentutkimuksen rajamaastossa tavalla, josta molempien tieteenalojen edustajat voisivat hyvinkin ottaa opikseen. Viime vuosikymmenien näytöt ovat antaneet hieman vinoutuneen kuvan kahden kielestä kiinnostuksensa ammentavan tutkimusalan edustajista: lingvistikit vierastavat kaunokirjallisuutta tutkimusaineistonaan ja kirjallisuudentutkijat kielitieteen metodeja kirjailijoiden tuotantoa analysoidessaan. Enwaldin teos on kuitenkin rohkaiseva esimerkki kahden tutkimusnäkökymmen tuloksekkaasta yhdistämisestä; Enwald suunnistaa kohteeseensa käyttämällä kielitiedettä ja kirjallisuudentutkimusta kartan ja kompassin tavoin — ilman toista ei toisestakaan olisi matkan- teossa paljoakaan apua.

Aluksi Enwald esittelee lähtökohtansa ja tutkimukselliset työkalunsa. Hän ottaa myös kantaa valitsemiansa työkalujen eroihin ja niiden tuomaan synergiaetuuksiin. Siinä missä lingvistin tehtävänä on analysoida kirjailijan käyttämät kielen elementit mahdollisimman jäännöksettömästi, kirjallisuudentutkija kiinnittää huomionsa esille nostettujen elementtien merkitykseen ja pyrkii osoittamaan, miksi jotkin kielen ilmiöt nousevat keskeisemmiksi kuin muut. Näin tulkinta rakentuu vahvalle perustukselle.

Enwaldin huomion kohteena on ilmaisun kahtaalle jakautuminen eli ambiguiteetti, monihahmotteisuus, monimerkityksisyys tai monitulkintaisuus — eri tutkijat käyttävät ilmiöstä hieman poikkeavia termejä. Keskeistä ilmiölle on jonkinlainen

hämmennyksen tila, johon lukija tai kuuli- ja joutuu pohtiessaan, kuinka kahteen tai useampaan suuntaan haaroava ilmaisu on tulkittava. Monet mainostajat käyttävät monitulkintaisuutta hyväkseen tarjoamalla asiakkailleen iloisia oivalluksen hetkiä: »Kaupungin hyvänahkaisin huonekaluliike», »Nyt putosi hinta tuoilta».

Aihe on epäilemättä otollinen lingvistiikan ja poetiikan rajojen koettelemiseen. Enwaldin tutkimuselementteinä ovat kaikki Mirikka Rekolan vuosina 1954–1990 julkaistut runokokoelmat ja aforistiset teokset. Enwald tarkastelee Rekolan tuotannossa ilmenevää monihahmotteisuutta loogisesti etenemällä pienistä ilmiöistä kohti laajempia kokonaisuuksia. Samalla nousee näkyviin Rekolan runoudessa ja aforistiikassa tapahtunut kehitys: leksikaalinen homonymia ja polysemia ovat vähitellen muuttuneet kieliopiksi, jossa monihahmotteisuus ulottuu kaikkialle, niin syntaksin avoimina pilkkottaviin rakenteisiin kuin välimerkitykseenkin.

Mirikka Rekola on runoilija, joka leikitelee tietoisesti kielen kanssa ja asettaa kyseenalaiseksi sen käyttökelpoisuuden kommunikaation välittäjänä. Yhtä aikaa hän kuitenkin osoittaa valtaisaan luottamusta kielen mahdollisuuksia kohtaan purkamalla sen elementit osiin ja tuottamalla niiden avulla uusia, toisaalta jo unohtuneitakin merkityksiä. Liisa Enwaldin tehtävä on ollut noiden tihentyneiden merkitysten siivilöinti ja niihin liittyvän sanoman erittely. Sanasattumalta kuulostavat ilmaisut ovat runoilijan käytössä Enwaldin termistön mukaan sanasukkeluuksia tai kielikujeita;

▷

selväpiirteisimmän tapaus näkyy runossa, jossa imperfektimuodot ja tekimennimet lankeavat mystisellä tavalla yhteen. Samoin

runon tematiikassa lankeavat yhteen tekeminen ja pysähtyneisyys:

Maailma jonne minä tulin oli imperfektissä
puhelin soitin heijastin valaisin
mennyt mennyt
ilmoitti kaikki jo tehneensä
siellä minä lähetin siellä minä vastaanotin
maailman muistissa
lennätin sinulle
korusähkeen kukan ennen lähtöä

Enwald huuhtoo Rekolan kielestä esille monia monihahmotteisuuden piirteitä yksittäisten sanasukkeluukien lisäksi. Rikotut fraasit, syntaktiset kaksoisrakenteet, avoin syntaksi, ellipsisit ja avoimet pronominit ovat Rekolan keinoja laittaa »kielessä laiskoina lojuvat merkit liikkeeseen». Kielellisen ilmaisun sumeus, joka saa arjen kielenkäyttötilanteissa aikaan epämääräisyyttä ja väärää tulkintoja, on Rekolan tuotannossa kielen kahleista vapahtava tekijä.

Rekolaa on sanottu vaikeaksi ja niukka-sanaiseksi runoilijaksi. Enwald osoittaa vakuuttavasti, miten Rekola sanoo lyhyissä ja korrelaattomissa lauseissaan paljon enemmän kuin ensilukemalta näyttäisi. Lähiluvun kautta ellipsi ja avoimuus alkavat puhua, liittävätkin lauseyhteyden aukkoja, jotka johtavat lukijan yhä monivaihteisempiin ulottuvuuksiin. Enwald kutsuu Rekolan kielenpartta »hiljaisuuspoetikaksi» ja »välitilan poetikaksi»; julkilausumattomat ja poissa olevat merkitykset jäävät soimaan ikään kuin kaikuna sanojen sfääreissä.

Kahden tutkimusperinteen ero kristallisoituu näkyviin suhtautumisessa esille avautuvaan aineistoon. Kielen elementtien analyysiin ja kuvaukseen keskittyvän lingvistin on pysähdyttävä kohtaan, jossa kirjallisuudentutkimus on vielä pitkospuunsa käytettävään; on tultu häilyvään maas-

toon, jossa ympäristöä voi kuvata vain analogioiden ja paradoksien avulla: » – – täsmällisyys sellaisena joksi se perinteisesti mielletään, onkin epävarmuutta, sanomisen mahdottomuutta. Välikohtaa, 'outoa' hiljaisuuspistettä voi ilmaista vain kiertoteitse: ellipsisin avulla tai aktivoimalla sanan (lauskeen, lauseen tai lausesarjan) tilaan, jossa on läsnä monta yhtä aikaa. Outo kohta muodostuu tällöin semanttisen liikenteen keskukseksi, ja epätarkkuudesta tulee tarkkuutta.»

Mirkka Rekolan kielioppi on mainiota kielen oppia, ja Liisa Enwaldin väitöskirja on oivallinen johdatus aiheeseen. Sen ansiot tullevat vain kertautumaan, kun uudet tutkijat tarttuvat uusiin haasteisiin. Kieli on alati kiehtova ja muuttuva ilmiö, jota tutkimukseen ei voi lopullisesti ulosmitata — monihahmotteisuuksien runoilijahan sen kenties parhaiten tietää: »Katoavuus viritää kielen suurelle preesensille.» ■

PASI LANKINEN

*Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskus,
PL 46, 04401 Järvenpää*

Sähköposti: pasi.lankinen@ijkk.fi